

Lühikokkuvõte (3 lk) 25.06.2013

“ESTONIA – THE BUSINESS PARADISE”

Kuidas ühendada jõud muutmaks Eesti rahvusvahelise äritegemise keskuseks – talendikate inimeste, tasuvate töökohtade ja väärtust loovate välisinvesteeringute sihtriigiks?

Riigihange nr 137873 „Kõrgema lisandväärtusega ja TA&I-mahukate välisinvesteeringute kaasamine Eesti innovatsioonipoliitika osana“. Uuringu tellijaks on Riigikantselei (Tarkade otsuste fond), partneriteks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2013.

Katrin Männik (Technopolis Group Tallinn), Ott Pärna (Estonian Investment Corporation ESTCORP)

Ekspertid: Katre Eljas-Taal (Technopolis Group Tallinn), Jelena Angelis (Technopolis Group Tallinn), Jari Romanainen (TEKES), Slavo Radosevic (UCL), Paula Knee (Technopolis Group Brighton), Peter Stern (Technopolis Group Stockholm), Mae Hansen (FinanceEstonia), Michel Lemagnen (MCJ Lemagnen Associates Ltd, Greater Helsinki Promotion)

Uuringu lühitutvustus

“Estonia – The Business Paradise”. Kuidas ühendada jõud, et muuta Eesti rahvusvahelise äritegemise keskuseks – talendikate inimeste, tasuvate töökohtade ja väärtust loovate välisinvesteeringute (OVI) sihtriigiks? Sellele küsimusele on keskendunud käesoleva uuringu analüüsiraportis. Uuring on valminud Riigikantselei tellimusel, partneriteks olid Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. Uurimisprojekti “Kõrgema lisandväärtusega ja TA&I-mahukate välisinvesteeringute kaasamine Eesti innovatsioonipoliitika osana” juhtis Technopolis Group Eesti.

Töö toimus mitmes etapis (vt metoodika kohta 26. ptk-st): 1) temaatiline taustaanalüüs Eesti konkurentsivõime positsiooni, suure lisandväärtusega otseste välisinvesteeringute ja nende käsitluse kohta majandusarengus; 2) edutegurite ja praktika rahvusvaheline analüüs kuue riigi näitel: Soome, Rootsi, Iirimaa, Singapur, Tšehhi Vabariik ja Leedu; 3) Eesti olukorra analüüs (sh intervjuud praeguste ja potentsiaalsete välisinvestoritega, ülikoolide, tehnoloogia arenduskeskuste, teadusparkide, ministeeriumide, linnavalitsuste jt esindajatega). Ettevõtetest valimi moodustamisel lähtuti kolmest põhivaldkonnast: IKT (sh tootmine ja teenus), tervise tehnoloogiad ja tooted (sh toidu- ja põllumajandusteadused, biotehnoloogia) ning loodusressursid. Eelanalüüs viitas Eesti IKT ja laiemalt tervise valdkonna TA&I tugevatele külgedele, mis on eelduseks suurema lisandväärtusega OVIDele. Ressursside puhul tugineti vajadusele kasutada Eestis kättesaadavaid loodusressursse võimalikult efektiivsel ja maksimaalse moel (töödelda kuni lõpptoodanguni).

Välisinvesteeringute profiil Eesti majanduses (1.–2. ptk)

Eesti on olnud avatud välisinvestoritele üle kahe kümnendi. Kiire start sai alguse edukast erastamisprotsessist 1990-ndatel. 2012. aasta lõpu seisuga on kolmandik OVIDest tulnud finantssektorisse ja 16% töötlevasse tööstusesse. Välisettevõtted domineerivad Eesti ekspordis (59% koguekspordist), omavad 36% töötajatest, teostavad 34% T&A-st (kulutuste baasil) ja annavad 44% majanduse lisandväärtusest (2010. aasta). Eestis on välisinvesteeringute osakaal majanduses suur (75,4% SKTst; Iirimaa 112%, Leedus 32,6%, Soomes 31%). OVIDe mõju Eesti majandusele on olnud ilmne, samuti on välisettevõtted tootlikumad kui kohalikud ettevõtted (eelkõige teenusesektoris). Eesti potentsiaali tulevikus OVIDid hankida peab aga UNCTAD madalaks (75. rahvusvaheline positsioon), osaliselt on see põhjendatav riigi väiksemahuliste ressurssidega. Samuti raskendab Eesti tänase olukorra säilitamist asjaolu, et töötlevasse tööstusesse investeerinud välisinvestorid on tulnud siia suures osas hinnaeelisele tuginedes. See eelis on aga ressursside piiratuse tingimustes kadumas. Viimastel aastatel on Balti regioonis näidanud suuremat OVIDe sissevoolu Leedu, seda just suurema lisandväärtusega OVIDe osas.

Soome nüüdse tööhõivestruktuuri saavutamiseks on Eesti töötleva tööstuse ja teenuste sektoris puudu ligikaudu 30 000 tehnoloogiliselt keerukat töökohta ja töötegit. Ettevõtete T&A-kulutused Eestis kasvavad Euroopa keskmisest kiiremini, kuid endiselt avalduvad põhilised nõrgad küljed ettevõtete ärisisukuses, sh rollis rahvusvahelistes jaotuskanalites ja ettevõtete innovatsioonivõimekuses (WEFi andmetel). Tööjõutootlikkusest jääb Eesti kõrgtehnoloogiasektor Soomest maha 4,7 korda, vähem teadmuspõhistes teenustes, sh IKTs. Arendustegevuse või peakorterite riiki toomine eeldab nn teadmuspetsiifilist ökosüsteemi, kõrgemate eesmärkide seadmist ning ressursside ja tegevuste koondamist selle ülesande täitmiseks. Arendada tuleb kogu püramiidi (vt 22. ptk), sh äriturismi. Näiteks on Tallinnas suhtelises võrdluses Helsingi ja Stockholmiga puudu ca 800 000 ärituristi aastas. Selleks et äriturismi edendada, tuleb teha taristuinvesteeringuid (sh rahvusvaheline konverentsi- ja messikeskus), muuta kõrgharidus- ja teadussektor rahvusvahelisemaks, arendada transpordiühendusi ning sotsiaalset taristut (sh rahvusvahelised koolid, kultuur).

Peamised edutegurid suurema lisandväärtusega OVIde kaasamisel ja kohaliku majanduse konkurentsivõimega seostamisel (3. ptk)

Riigid ootavad avasüli investeeringuid, mis loovad väärtustatud, teadmiste ja oskuste mahukaid uusi töökohti. Suure lisandväärtusega OVIde eelduseks on tugev TA&I-baas, riigi innovatsioonipõhisus, tugev haridus- ja teadmusbaas ning fookustatud töö OVIde riiki meelitamisel. Suur lisandväärtus ei pea aga ilmingimata olema ainult seotud TA&Iga. Riikide võrdluses joonistuvad välja eripärad, keskne on sihtida neid OVIde, kus riik saab vastata omaenda võimekusega, mis võib olla seotud tootmise, arendamise, teatud turgude tundmisega vm. Edukaks osutuvad need riigid, kus põhinäitajad (sh tootlikkus, tehnoloogiline baas, sotsiaalne taristu) on parimal tasemel ning kes tegelevad olemasolevate ja potentsiaalsete investoritega järjepidevalt. Sellistel riikidel on selge visioon ja strateegia, regulaarne kommunikatsioon investoriga, tugev müügiorganisatsioon uute investorite püüdmiseks (nt Economic Development Board Singapuris, Team Finland), süstemaatiline tagasisidesüsteem (nt IDA Iirimaal kaudu), valdkondi ja tööstusvertikaale seirav ajutrust (nt Forfas Iirimaal) ning nad teevad pidevat turunduslikku tööd riigi rahvusvahelise kuvandiga. Välisinvestoreid ligi tõmbava riigi võtmesõnaks on valmidus tõsta see teema organisatsioonideülesest keskseks (nt on see Soomes peaministri büroo juhtida) ning vajaduse korral allutada muid tegevusi seotud eesmärkidele (nt hariduses, migratsioonis, ruumilises arengus). Riikide välisettevõtete rakendatakse välisinvestorite kojutoomiseks eesmärgipäraselt. Kõiki kuut võrdlusriiki iseloomustab ühe või enama (sh regionaalne) organisatoorselt eristuva ja selge missiooniga välisinvesteeringuagentuuri olemasolu.

Võrdlusriikide poliitika elluviimine – meetmed ja parim praktika (3.–9., 22.–23. ptk)

Edukaid riike iseloomustab terviklähenedamine suure lisandväärtusega välisettevõtetele. Tegeletakse majanduse rahvusvahelistumise erinevate tasemetega äriturismi ergutamiseks äri- ja tehnoloogiahariduse rahvusvaheliseks muutmiseks. Mastaapset mõju riigi majandusele ja tööhõivele saavutab, kui arendada olemasoleva potentsiaaliga valdkonna nn tööstusvertikaali üheskoos välisinvestoritega (Tšehhi Vabariigi autotööstus, Soome elektroonika- ja mobiilirakenduste tööstus, Singapuri petrokeemiasektor). Ettevõtete jaoks olulisim on soodne ärikeskkond, taristu ja atraktiivne inimressurss. Niisama tähtis on riigipoolne proaktiivne suhtlemine investoriga ja kiire abi. Investori erikohtlemine sisaldab konkreetseid kokkuleppeid valitsusega ning seondub ettevõtte võetavate kohustustega (uued töökohad ja turud, suurinvesteering jm) ja riigi abiga eelinfrastruktuuri loomise kaudu (Singapur) ning vajalikul hulgal teadlaste ja inseneride otsepakkumisega (Soome, Iirimaa). Tavapäraselt kaasfinantseeritakse strateegilisi investoreid ka programmiliste tegevuste (kapitaalinvesteeringud, üld- või spetsiaalkoolitus, uute töökohtade loomise kulud) kaudu. IDA Ireland on välistanud ELi SFide kasutamise grantide puhul (tagades paindlikkuse). Singapur kasutab enam maksuerisusi. Välisettevõtete meelitamisel on saanud tõmbenumbriks T&A-kompetentsikeskused (CSET Iirimaal, Valley Leedus, Technology Centre Tšehhi Vabariigis, Competence Centre Rootsis). Tegemist on uurimisasutuste ja ettevõtete koostöös tegutsevate rakendusühingute keskustega, mis pakuvad kriitilist massi kvalifitseeritud inime jõudu, sh järelkasvu, ning võimalust kaasa rääkida haridusasutuste strateegilisel planeerimisel. Selliste keskustega on eri riikides ühinenud Volvo, Bell Labs, GlaxoSmithKline, Honeywell, Volkswagen, Bosch, Siemens, IBM, Thermo Fisher Scientific, TEVA jt.

Väljakutsed suure lisandväärtusega OVIde Eestisse meelitamisel (11.–19. ptk)

Intervjueritud Fortune 500 IT-teenuste ettevõtte peab Eesti tugevuseks head reputatsiooni IT-oskuste poolest, keelteoskust, majanduslikku ja poliitilist stabiilsust. Seejuures leiab rahvusvaheline masinaehituse ettevõtte, et suurim väljakutse Eestile on endiselt seotud inimeste ettevalmistusega – töötajate finants-, äri- ja IT-teadmised on eeldatust kehvemad. Maailmahaardega Skandinaavia IT-ettevõtte peab Eesti IKT-sektori inimkapitali kvaliteeti kehvemaks võrreldes Soome ja Rootsiga ning see vähendab suhtelist hinnaelist. Valdkondlikud võimalused avarduvad Vene turu kontaktide ja koostöö ning sealse IT-tööstuse kaudu. Finantsettevõtte Põhjamaadest hindab Eesti õiguskeskkonda ja bürokraatiat teiste Baltimaadega võrreldes tunduvalt

paremaks. Samuti räägivad Eesti kasuks ettevõtete maksupoliitika (kohandusi nähakse küll töötajatega seotud maksudes) ja tehnoloogiline taristu. Tunnustust väärrib kiirete otsuste võimekus (nt elektriautode projekt). Arenduskeskuse Eestisse rajamiseks vajab Soome *start-up* firma vähemalt 30 väga kvalifitseeritud spetsialisti; suurfirmad vähemalt 200 spetsialisti. Eesti võimalusena nähakse mõne Fortune 500 ettevõtte satelliitkuse loomist koostöös Helsingi või Riia üksustega või siis ülikoolilähedase labori arendamist. Microsofti Skype'i arenduskeskusel Eestis on kaks arengustsenaariumi: kasvada praeguselt 460 inimeselt 700 peale või tõmmata tegevusi koomale. Välismaalaste tulek ja kohanemine Eestis on keeruline, pigem eelistatakse näiteks Skype töölesoovijate poolt Prahat või Stockholmi. Välisinvestorid näevad probleemina riigi tasandil pikaajalise visiooni puudumist Eesti suundumuste kohta. Eesti kui kaubamärgi tuntust väljaspool Euroopat peetakse peaaegu olematuks. Eesti valitsusel soovitati anda regulaarselt sõnumeid välisfirmade filiaalijuhtidele, et neilt oodatakse teistest riikidest äriefunktsioonide koduriiki toomist. Eesti peaks ennast turundama kui ettevõtjate paradiisi Põhja-Euroopas (*“Entrepreneurs Paradise”*), meelitama siia nii alustavaid kui ka tegutsevaid globaalse ambitsiooniga ettevõtjaid.

Väljakutsed välisinvestorite kaasamiseks haridus- ja teadussektori kaudu (19.–22. ptk)

Välisinvestorite hinnangul keskenduvad Eesti ülikoolid omavahel konkureerimisele. Konsolideerida tuleks Tallinna ja Tartu ülikoolid, et pakkuda rahvusvahelist konkurentsi. Oodatakse õppekavade rahvusvahelistumist ja haridus-teadusjuhtide välisülikoolidest Eestisse meelitamist. Koolipingist tulnud tudeng vajab endiselt eriväljaõpet, et ettevõtte jaoks tippspetsialistiks kasvada (välisettevõtted on valmis pakkuma enam praktikakohti). Teadlaste rotatsiooni peab suurendama (ettevõtluskogemusega teadlaste arvu kasv 10%-lt 25%-ni 2020. a-ks), kasutades selleks praegusest paindlikumaid TAKE, TTÜ MEKTORY laadseid teaduskondadeüleseid ettevõtmisi jm. Võrdluses Soomega on Eestil teadlasressurssi üheksa korda vähem. Silmatorkav on ebarahuldav juhtimis- ja ärikoolide kvaliteet (WEFi 2012/2013. a andmetel 48. koht). Meie tugevuseks on reaalinete hea kvaliteet koolides. Ettevõtete kehv ärisisukus on seotud nõrkade kohalike koostöövõrgustike ja ettevõtlusklastritega; välisettevõtted eelistavad innovatsioonikoostööd korporatsiooni sees. Positiivsena on Eestis teaduse-ettevõtluse koostöö kasvamas. Teadlaste ja inseneride juurdekasv on perioodil 1996–2011 olnud suurim sotsiaalteadustes (56%) ja loodusteadustes (36%), vähenemine aga tehnika- ja arstiteaduses. Riigieelarvelisi üliõpilasi on enam tehnika, tootmise ja ehituse, loodus- ja täppisteaduste ning tervise ja heaolu valdkonnas. Ettevõtetes on teadlasi enam IKT-teenustes ja töötlevas tööstuses (arvutid, elektroonika, elektrilised ja optilised seadmed, keemiatooted, masinatööstus).

Visioon Eesti välisinvesteeringupoliitikast ja selle elluviimisest (22.–23. ptk)

Mida suurem on oodatav arengunihe, mille saavutamisele suure lisandväärtusega OVIDe riiki meelitamine peab kaasa aitama, seda jõulisem ja laiapõhjalisema mõjuga peab olema lahenduskäik. Välisinvesteeringute riiki toomisel edukaimad riigid on seadnud selle teema institutsioonideülesele keskseks ja määranud selge vastutaja. Siiani ei ole peakorterite ja arenduskeskuste Eestisse toomine eesmärgiks olnud, kuid see peab saama keskseks teemaks. Soovitame edu saavutamiseks ja konkurentriikide edestamiseks rakendada kuuest paralleelsest arenguteest koosnevat strateegiat: (1) rahvusvahelise ärikeskkonna arendamise terviklik strateegia; (2) erinevaid valdkondi siduv strateegiline koostöömudel TeamEstonia; (3) kasvuvaldkonna strateegia; (4) linnriigi ja Läänemere tõmbekeskuse strateegia; (5) regionaalse spetsialiseerumise strateegia ning (6) rahvusvahelise riikidevahelise koostöö strateegia. Konkreetsete soovitusi seotud eesmärkide ja tegevuste kohta on toodud vastavates alaosades (vt 22.–23. ptk). Seejuures saab rahvusvahelise praktika põhjal väita, et tervikkontseptsiooni rakendamata jättes ning üksnes üksikute meetmete ellukutsumisele ja/või arendamisele keskendudes edu ehk piisavas mahu muutust ja arengut ei saavuta. Kiireks tegutsemiseks tasub kaaluda ka portfelliita välismajandusministri positsiooni loomist, et selles valdkonnas tehtavad tegevused kiirelt konsolideerida, valitsuse tasandil seda teemat eest vedada, Eesti ärikeskkonda süstemaatiliselt maailmas tutvustada ja välisinvestoritega päev-päevalt Eestisse tulemise läbirääkimisi pidada.